

**მაცნის ფუნქციის ტრანსფორმაციისათვის
ჰომეროსიდან კლასიკურ ტრაგედიაში
(ესქილე, სოფოკლე)**

ანტიკური ეპოქის საზოგადოებაში, სადაც ინფორმაციის ზეპირი ფორმით გადაცემას დომინანტური ყურადღება ექცევა, ბუნებრივია, მაცნეებსა და შიკრიკებს გამორჩეული ადგილი უჭირავთ. ვინაიდან დასავლური საზოგადოება ძირითადად ძველი ბერძნული და რომაული მემკვიდრეობის გზით ნავიდა, დღემდე აქტუალურია ძვ. წ. VIII საუკუნიდან მოყოლებული ინფორმაციის გავრცელების საშუალებათა კვლევა ძველი საბერძნეთის კონტექსტში. თუკი ინფორმაციის გავრცელების ფორმირებისა და განვითარების საქმეში ევროპული ცივილიზაციისათვის გადამწყვეტი როლი ანტიკურმა სამყარომ შეასრულა, თავად ანტიკურობისათვის ამ მიმართულებითაც, როგორც მრავალ სხვა სფეროში, მთავარ ინსპირატორად ჰომეროსი მიიჩნევა. მაცნისა და შიკრიკის ლიტერატურული ფიგურები ჯერ კიდევ ჰომეროსს შემოჰყავს თავის პოემებში. უფრო გვიან კი ჰომეროსის გავლენით ბერძნული დრამისათვის ეს პერსონაჟები ერთობ ტიპურ მოვლენად იქცა. ძველ ბერძნულ ენაში მაცნის აღმნიშვნელი ათამდე ტერმინი დასტურდება. მათი მნიშვნელობები ერთმანეთს უახლოვდება. ერთი შეხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ ისინი სინონიმურიცაა, მაგრამ შინაარსის თვალსაზრისით, საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. რა თქმა უნდა, დღეს ძნელია დაბეჯითებით იმის მტკიცება, თუ როგორი იყო თითოეული ლექსემის ზუსტი მნიშვნელობა ან როდის უნდა წარმოშობილიყო ესა თუ ის ტერმინი ენაში. მაგრამ ერთი რამ ცხადია, უკვე ჰომეროსთან ასეთი ლექსიკური ფორმატივების გამოყენების არეალი საკმაოდ დიდია. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მათგანი შედარებით გვიანდელ ავტორებთან იძენს ჩვენთვის საინტერესო სპეციფიკურ მნიშვნელობას, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს ტერმინები მანამდეც გამოიყენებოდა ზეპირ მეტყველებაში. დროთა განმავლობაში მათი სემანტიკა ისეთ შინაარსობრივ ცვლილებებს განიცდიდა, რომლებიც შეიძლება დღეს უმნიშვნელოდაც კი მოგვეჩვენოს.

ჰომეროსი მაცნისა და შიკრიკის აღსანიშნად ძირითადად ორ ტერმინს – *aggelō*-სა და *kh̄rux*-ს, გამოიყენებს. ამ ტერმინთა ჰომეროსის ეპოსში გამოყენების სიხშირე აშკარად მიგვითითებს იმაზე, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ მათი როლი, ვისაც ინფორმაციის მიტანა თუ გავრცელება ევალებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ტერმინები გარკვეული თვალსაზრისით სინონიმურია, თითოეული ამ ცნების როლის შემსრულებელი ფუნქციონალურად საკმაოდ მკაცრ წესრიგს ექვემდებარება. უძველესი დროიდან გამოიყენება ძველ ბერძნულში ტერმინი *aggelō*-ი. ჯერჯერობით დაუზუსტებელია, როდის გაჩნდა ენაში აღნიშნული სიტყვა, თუმცა ჰომეროსისათვის კარგად ნაცნობ სიტყვას უკვე გავლილი ჰქონდა

ევოლუციის გზა. ჩნდება კითხვა – ტერმინ *aggelo*--ს პოეტი მისი თავდაპირველი მნიშვნელობით გამოიყენებს, თუ სემანტიკური თვალსაზრისით სახეშეცვლილი გვხვდება პოემებში?¹ ჰ. ფრისკი, პ. შანტრენი და რ. ბეეკესი ვარაუდობენ, რომ სიტყვა *aggelo*--ი შესაძლოა შემოსული იყოს აღმოსავლურიდან და გვთავაზობენ თავიანთ ვერსიას (ფრისკი 1960: 8; ბეეკესი 2010: 9). მის წარმომავლობას ისინი ტერმინ *aggaro*--თან აახლოებენ. ფიქრობენ, რომ ნასესხებია ერთ-ერთი აღმოსავლური ენიდან, კერძოდ, ირანულიდან, რაც დამაჯერებლად მიაჩნია დღესაც მეცნიერთა უმრავლესობას. თუმცა ზუსტი ნიმუში, რომელი სიტყვიდანაა წარმომდგარი, უცნობია (ბუაზაკი 1916:6). ამ ტერმინში მათ წინაბერძნულისათვის დამახასიათებელი ვარიაციები ვერ დაინახეს. გამოთქმულ მოსაზრებათაგან უფრო დამაჯერებლად მიგვაჩნია ვერსია ამ ძირის აღმოსავლურობიდან ნასესხობის თაობაზე. ჰეროდოტოსის ცნობით, სპარსელი მაცნეები ყველაზე სწრაფი მალემსობოლნი იყვნენ მოკვდავთა შორის („ისტორია“, 8, 98).

ტერმინი *aggelo*--ი ჰომეროსთან გამოყენებულია 34-ჯერ. აღსანიშნავია, რომ „ანგელოსები“ მეტწილად არიან ღმერთები, თუმცა გვხვდებიან ჩვეულებრივი მოკვდავებიც და ეს ტერმინი შეიძლება ჩიტების მიმართაც იყოს გამოყენებული, ასე მაგალითად:

კეთილის მსურველი ზევსის მაცნე ვარ (ილ. 24, 173).

სთხოვე [ზევსს] ჩიტი, სწრაფი მაცნე, რომელიც მისთვის ყველაზე საყვარელია ფრთოსანთა შორის (ილ. 24, 292).

„ილიადაში“ ღვთაებათაგან ყველაზე ხშირად ირისი მოიაზრება ანგელოსად, „ოდისეასა“ და ჰიმნებში კი შიკრიკის მისიას ჰერმესი ასრულებს. თუმცა ამ ტერმინით შესაძლოა მოხსენიებულნი იყვნენ აგრეთვე სხვა ღმერთებიც. რაც შეეხება მოკვდავებს, ჩვეულებრივ, „ანგელოსით“ სპეციალური მისიის მქონე მაცნეები იწოდებიან, რითაც მათი მისიის გარკვეული კავშირი გადმოიცემა ღვთაებრივთან. ჰომეროსთან საკმაოდ მკაცრად და ცუდი იერარქია და განსაზღვრულია ღმერთებს შორის ძალაუფლების ბალანსი. ღვთაებრივი სამყაროს ეს უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელი შტრიხი თან გასდევს ზოგადად ორივე პოემას. არსებითი ის არის, რომ თითოეულ ღმერთს აქვს საკუთარი ინტერესი ტროას ომში (და ტროას ომის

¹ გასულ საუკუნეში მეცნიერები ამ ტერმინის შესახებ სხვადასხვა აზრს გამოთქამდნენ. ვ. ბენფს ამ ტერმინის წარმომავლობა სანსკრიტულ *gar* ძირად აპყავდა. კუნი კი ფიქრობდა, რომ ეს კომპოზიტი *gar-rio*--დან წარმოიშვა და ლათინურ მარტივ სიტყვას – *gallus*--ს უკავშირებდა. ამავე აზრს იზიარებდა ლ. მეიერი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ძირი *gar* უდერს, როგორც *gal*. განსხვავებულ მოსაზრებას გამოთქამდა ნ. ჯეკელი. იგი *aggelo*--ს ბერძნული წარმომავლობის სიტყვად მიიჩნევდა და თვლიდა, რომ ეს ტერმინი უკავშირდება *kal ein*--ს, რაც „მოხმობას“, „დაძახებას“, „მოწოდებას“ ნიშნავს. ზოგიერთი მკვლევარი კი *afwga*--სთან აიგივებდა და აქედან გამომდინარე *afw*--მდე აპყავდა ამ სიტყვის ეტიმოლოგია (ებელინგი 1885:9). თუმცა თანამედროვე მეცნიერებაში ზემოხსენებულ მკვლევართა მოსაზრებები გაზიარებული არ არის. ასევე საყოველთაოდ უარყოფილია ამ ტერმინის დაახლოება სანსკრიტულ ანგირასთან (შანტრენი 1970:8). მითიური არსების, ანგირასის სახელი ამყარებდა ამ თვალსაზრისს. ვედურ და ინდუსურ მითოლოგიაში ანგირასი იყო შუამავალი ღმერთებსა და ადამიანებს შორის. თუმცა ეს ვერსიაც არაზუსტადაა დღესდღეობით მიჩნეული. მიკენურში დადასტურებულია *akero*, თუმცა *akerate* არ არის უეჭველად *afgei# lante*-- (ბუაზაკი 1916:6).

შემდგომ) და იმის შესაძლებლობა, სხვადასხვა გზით მიაღწიოს დასახულ მიზანს. თუმცა ყოველივე, რაც ხდება პოემაში, თავიდანვე „ზევის ნების აღსრულებასთან“ არის დაკავშირებული (გორდეზიანი 2014:61). ზევის ინტერესითა და თანაგრძნობით ადევნებს თვალყურს მოვლენების განვითარებას. გმირების მიმართ სიბრალულსაც დაუფარავად გამოხატავს (ილ. XV, 12; XVI, 644; XVII, 198-208), მაგრამ შორს დგას სამოქმედო ასპარეზისაგან. სხვა ღმერთებისაგან განსხვავებით ზევის არასდროს მონაწილეობს ბრძოლაში (ტაპლინი 1992:134). მისი უპირველესი ფუნქციაა, შეინარჩუნოს მსოფლიო წესრიგი და სამართლიანობა (გორდეზიანი 2014:105). პოემებში იგი ხშირად გვხვდება, როგორც ელჩობის ინიციატორი და ორგანიზატორი. შესაბამისად, მის სამსახურში არაერთი მაცნე ასრულებს ამ ფუნქციას. „ანგელოსთა“ უმრავლესობა, თუკი ისინი ღმერთები არიან, წარმოთქვამს სიტყვებს, პარტიებს, რომლებითაც ისინი ადამიანებისათვის ახმოვანებენ ზევის ან რომელიმე ღვთაების ნებას თუ დავალებას. მათი მოძრაობა ჩვეულებრივ ვერტიკალურია, კერძოდ, ზევიდან ქვევით. ჰომეროსი აშკარად ცდილობს შეძლებისდაგვარად წარმოაჩინოს მისეული გააზრებით ურთიერთმიმართება მოკვდავებსა და ღმერთებს შორის. უმეტეს შემთხვევაში, ღმერთები მაცნის საშუალებით უკავშირდებიან ადამიანებს. თუმცა მოკვდავი ვერც ღვთაებრივი შუამავლის ნამდვილ სახეს ხედავს მასთან კონტაქტში შესვლისას. ღმერთი უხილავი რჩება სამუდამოდ ადამიანებისათვის. ისინი ან მოკვდავის სახით ევლინებიან მათ, ან იმდენად აშკარაა მათი მინიშნება, რომ ადამიანები თავად ხვდებიან უკვდავთა გაფრთხილებას. ირისი ხშირად მიმართავს ხალხს და ატყობინებს მოახლოებული საშიშროების შესახებ. მაცნე ქალღმერთმა პოლიტესის გარეგნობა მიიღო და მისი ხმით გააფრთხილა ჯარი, რომ ქვიშასავით (yamaqoisi) ურიცხვი მხედრობა მიემართებოდა ქალაქისაკენ.

ტროლეებს ქარისფეხება სწრაფი მაცნე ირისი ეწვია,
ეგისისმპყრობელი ზევისს, სამწუხარო ცნობით (ილ. II, 786-87).

ზოგჯერ პოემაში უკვდავი მაცნეები ზევისს მითითების გარეშე ავრცელებენ ინფორმაციას, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მოქმედება არასდროს არ არღვევს კოსმიურ წესრიგს და არც ზევისს წინააღმდეგაა მიმართული. ამდენად, მოვლენების განვითარება და ზევისს მაცნეთა მისია შედეგზეა ორიენტირებული. მათი ჩარევა ბრძოლაში და ამა თუ იმ შეტყობინების გავრცელება უზენაესი ღმერთის ნების აღსრულებისაკენ არის მიმართული და მათი მოქმედება მხოლოდ ზევისს გეგმის წარმატებით განხორციელებას ემსახურება. „წოდება“ – Dio: aγγελo~ ხდის მათ უფლებამოსილს, წარსდგნენ როგორც შუამავალი ღმერთებისა და გმირების წინაშე. უკვდავი მაცნეები ან თანადგომისათვის არიან გამოგზავნილნი (მაგ., ათენა მენტესის სახით ჩააგონებს ტელემახოსს გადადგას გადამწყვეტი ნაბიჯები მამის ამბის შესატყობად და მის სასახლეში მრავალრიცხოვან სასიძოთაგან გამოწვეული განუკითხაობის ასალაგმავად. ოდ. II, 38), ან ღმერთის ნების განსაცხადებლად, რომლის მიხედვითაც უნდა იმოქმედონ პერსონაჟებმა (მაგ., „ოდისეას“ XIV სიმღერაში დასასრულს ათენა ეშვება იმისათვის, რომ ოდისევსსა და დახოცილი სასიძოების

შურისსაძიებლად ანთებულ ითაკელებს შორის სისხლისღვრა შეაჩეროს). *aggel o*~ნი არ არის ჩვეულებრივი შიკრიკი, მას განსაკუთრებული ინფორმაცია მიაქვს დანიშნულ ადგილზე. ამბავი, რომელიც უნდა შეიტყოს მოკვდავმა. ჰომეროსთან წარმოდგენილია ინფორმაციის გადაცემის უფრო მაღალი საფეხურიც, რომელსაც შეიძლება ელჩობაც კი ვუნოდოთ. ამ შემთხვევაში მაცნე დაბარებულ სათქმელს თავად აძლევს „დიპლომატიური“ ფუნქციის მქონე სიტყვის ფორმას. მაგალითად, ჰერმესი ნიმფა კალიფსოსთან გვევლინება ჯერ ზევსის უწყების გადამცემი, შემდეგ კი ამ ინფორმაციის ინტერპრეტატორი (ოდ. V, 29-42; 97-115; 145-147).

პოემებში პოეტი მხოლოდ 5-ჯერ უწოდებს მოკვდავს *aggel o*~ს (ილ. V, 804; X, 286; XI, 652; XVIII, 2; ოდ. XVI, 138). მიუხედავად იმისა, რომ ჰომეროსი თითოეულ ამ ეპიზოდში მოკვდავს მოიხსენიებს „ანგელოსით“, ყოველ მათგანს ღვთაებრივი ნების აღსრულება ეკისრება და ისინიც ემორჩილებიან მას. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მოკვდავ „ანგელოსათვის“ არც შიკრიკობა და არც ელჩობა არ არის ფუნქციური არსის განმსაზღვრელი.

რაც შეეხება *kh̄rux*-ს, ეს ტერმინი „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ გვხვდება 90-ჯერ („ილიადაში“ 44-ჯერ; „ოდისეაში“ 46-ჯერ), ხოლო ნასახელარი ზმნა *kh̄ruḥsw* – 8-ჯერ. ეს თავისთავად იმხანად შიკრიკის ფუნქციის მრავალმხრივობასა და მულტიფუნქციონირებაზე მიგვითითებს. სამეცნიერო ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტერმინ *kh̄rux*-ის ფუძე არის *kar*. აღნიშნული ტერმინი მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, ზმნა *karkairw*-დან მომდინარეობს (ბუაზაკი 1916:451; ფრისკი 1960:789). მისი ეტიმოლოგიის შესახებ გავრცელებულ მოსაზრებათაგან ჩვენ ბეკესის აზრს ვიზარებთ იმის თაობაზე, რომ ეს ტერმინი წინაბერძნული წარმომავლობისაა (ბეკესი 2010:690).

საინტერესოა, ვინ არიან ამ მისიის აღმსრულებელი და როგორ მოიაზრებს ჰომეროსი ამ ტერმინს? შიკრიკები, უმეტესწილად, კეთილშობილი მოკვდავები არიან, რომლებიც მეფეებს ან წარჩინებულ პირებს ემსახურებიან. მხოლოდ 3-ჯერ გვხვდება ღვთაება ამ ტერმინით მოხსენიებული, ისიც იმ შემთხვევაში, როცა თითოეული მათგანი რომელიმე შიკრიკის სახით ევლინება ადამიანებს (ილ. II, 289; XVII, 323-24; ოდ. VIII, 8). შიკრიკის საპატიო თანამდებობა უშუალოდ ზევსის მფარველობის ქვეშაა. როგორც ვარაუდობენ, მისი ხელშეუხებლობისა და იმუნიტეტის ჩამოყალიბება თანდათან ამ ასპექტმაც განაპირობა. შიკრიკის ძირითადი ატრიბუტი კვერთხია, რომელიც არის ნიშანი უფლებამოსილებისა და სახალხო ავტორიტეტისა. შიკრიკის კვერთხს მშვიდობის კვერთხსაც უწოდებენ. ისინი, როგორც შეკრების მოსამართლეები და სიმართლის დამცველები ხალხს სიმშვიდისკენ მოუწოდებენ და მხოლოდ კვერთხის მინიშნებით და ამ „სამეფო ინსიგნაციის“ გადაცემით ანიჭებენ ადამიანებს აზრის გამოთქმის უფლებას. უფრო გვიან მსგავსი ფუნქციები ჰქონდათ ათენში მართლმსაჯულთა შიკრიკებს, შემდეგ კი ეს მოვალეობები დაეკისრათ „ბულეს და ხალხთა შიკრიკებს“ (*kh̄rux th̄- boui h̄- kai; tou dh̄mou*) (კეგი 1981:436), რაც იმის მანიშნებელია, რომ მათი მსახურების არეალი დროთა განმავლობაში თანდათან ფართოვდებოდა. ჰომეროსის პოემებში შიკრიკთა ფუნქციები საკმაოდ მოკრძალებულია და მათი მოძრაობა ჩვეულებრივ ჰორიზონტალურია. მოკვდავი შიკრიკების მოვალეობები არასდროს ვრცელდება ღვთაებრივ დონეზე.

შიკრიკი გაგზავნეს ოდისევის სასახლისაკენ, რომ ეცნობებინა ამბავი გონიერი პენელოპესათვის (ოდ. XVI, 328-29).

ან

მაშინვე მოიხმო [აგამემნონმა] მაღალხმიანი შიკრიკები, რათა ემცნოთ მათ ბრძოლის შესახებ გრძელთმიანი აქაველებისათვის (ილ. II, 442-43).

პოემების კვლევის საფუძველზე შეიძლება პირობითად გამოიყოს ის ფუნქციები, რომლებსაც შიკრიკები აღასრულებენ. ისინი: 1) ავრცელებენ ინფორმაციას; 2) მოუხმობენ ხალხს შეკრებებზე ან საბრძოლველად; 3) ამყარებენ ნესრიგს აგორაზე საქმის განხილვის დროს; 4) ემსახურებიან მეფეს; 5) მონაწილეობენ რიტუალში. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ შიკრიკები B-ხაზოვან ტექსტებშიც რელიგიური ხასიათის წარწერებში გვხვდებიან (გორდეზიანი ლ. 1998:54,91). ჩვენთვის უცნობია, ka-ru-ke-ს მოვალეობათა საზღვრები მიკენურ საზოგადოებაში, თუმცა მისი ფუნქციები რელიგიურ სფეროში აშკარად ვლინდება. ლ. პალმერის აზრით, სავარაუდოდ, იგი წარმოადგენდა ოფიციალურ პირს ტაძარში (პალმერი 1969:231).

მიუხედავად იმისა, რომ უსახელო შიკრიკებიც ჩნდებიან პოემებში, ძირითადად ავტორი მათ ვინაობას გვისახელებს, მათ შორის არიან მედონი, პისენორი, პონტონოსი, თოოტესი და ა. შ. მართალია, შიკრიკების ფუნქციაში არ შედის რჩევა, დარწმუნება, გადწყვეტილების მიღებაში გარკვეული წვლილის შეტანა, მაგრამ მათ სიტყვას უკვდავებიც უწევენ ანგარიშს. ეპოსში შიკრიკის სიტყვას თუ მოცულობის თვალსაზრისით განვიხილავთ, ძირითადად მოკლე და ინფორმაციული ხასიათისაა. შიკრიკთა ფუნქცია აყვანილია ოფიციალური სტატუსის რანგში და მათ დემიურგოსები ეწოდებათ პოეტებთან, ქურუმებთან, მშენებლებთან, ექიმებთან და ნათელმხილველებთან ერთად (ოდ. XIX, 135) (გორდეზიანი 1978:340). ნ. ბრაუნი ვარაუდობდა, რომ შიკრიკი შესაძლოა წარმოშობილი იყოს იმ ფიგურისგან, რომელიც სიმღერის შესრულებასთანაც კი არის დაკავშირებული (ბრაუნი 1969:30). ამ მოსაზრებას იმით ამყარებს, რომ შიკრიკსა და აედს ბევრი საერთო ჰქონდათ, რაზეც მეცნიერები, ფაქტობრივად, აღარ დაობენ. „ოდისეადან“ საკმაოდ საინტერესო ინფორმაციას ვიღებთ ამ კატეგორიის ადამიანთა შესახებ. დემიურგოსები საზოგადოების ის ნაწილია, რომელიც ხალხს სჭირდება, მათ იწვევენ ხოლმე არცთუ იშვიათად სხვა ქალაქებიდან და, შესაბამისად, განსაზღვრულია ამა თუ იმ სფეროში მოღვაწე მოკვდავთა საქმიანობის ფარგლები. სწორედ ეს აძლევს განსაკუთრებულ სტატუსს სხვებთან ერთად შიკრიკებსაც და ამის ნყალობით ერთგვარ ხელშეუხებლობის გარანტიასაც. ამ შემთხვევაში იგულისხმებიან ის პირები, რომელთაც უწყების ერთი ნყაროდან მეორესთან მიტანა ევალებათ. ეს შიკრიკები ჩვეულებრივ თავად არ იჩენენ ზედმეტ ინიციატივას. მათი ვალია კონკრეტული უწყება ზუსტად მიიტანონ ადრესატამდე. სწორედ ამიტომ ისინი პიროვნულად მოვლენათა განვითარებაზე ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენენ. შესაბამისად, უკვე ჰომეროსთან თითქმის ჩამოყალიბებულია ტრადიცია მათი ხელშეუხებლობისა: ყველასათვის ნათელია, რომ იმ ინფორმაციის ნყარო, რომელიც მათ მიაქვთ, არის არა თავად შიკრიკი, არამედ ის, ვინც მას უწყების გადაცემა დაავალა. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა, რომ ილიადის I სიმღერაში,

სადაც ბრძოლიდან გამდგარ, განრისხებულ აქილევსთან აგზავნის აგამემნონი თავის შიკრიკებს – ევრიბატესსა და ტალთიბოსს პელევსის ძე არ დაატეხს თავს მათ რისხვას. მისთვის სახსებით ნათელია, რომ ბრისეისის წაყვანა ამ შიკრიკების ინიციატივა კი არა, არამედ აგამემნონის დავალებაა.

ასევე IX სიმღერაში ცნობილი დუალისების სცენაში მხოლოდ „ორნამენტული“, ანუ ფორმალური ფუნქცია აკისრიათ შიკრიკებს – იდაიოსსა და ევრიბატესს. ისინი მონაწილეობას არ იღებენ მოლაპარაკებაში. არც ევრიბატესსა და ტალთიბოსს აქვთ სიტყვიერი პარტიები პირველ სიმღერაში აქილევსთან მისვლისას. პერსონაჟთა ეს კატეგორია ჰომეროსის ეპოსში, ფაქტობრივად, პარტიების გარეშე არის დარჩენილი. ისინი არსად წარმოთქვამენ ვრცელ სიტყვებს და სწორედ ამით განსხვავდებიან უკვდავი მაცნეებისაგან („ანგელოსებისაგან“). მათ ფუნქციაში არ შედის საკუთარი მჭევრმეტყველების წარმოჩენა. ამდენად, ჰომეროსი საკმაოდ კარგად გვიჩვენებს შიკრიკების სრულ ნეიტრალობას, ფაქტობრივ ინდიფერენტულობას იმ უწყების მიმართ, რომლის გადატანაც ერთი ობიექტიდან მეორემდე ევალებათ მათ. ღვთაებრივი ნების მაუწყებელი ღმერთი კი, რომელიც აγγελო--ად არის მოხსენიებული, თითქმის არც ერთ შემთხვევაში არ ჩნდება სიუჟეტში წარმოთქმული სიტყვის გარეშე.

ბერძნულ მითოლოგიაში მაცნეთა მფარველად, ჰეროდოტოსის მიხედვით, ტალთიბოსი ითვლებოდა, რომლის სახელზე ტაძარიც კი ყოფილა აგებული. როგორც ჯ. ბარეტი აღნიშნავს, როგორც ირისს მიაქვს ზევსის უწყება და არის მისი სიტყვის ნამდვილობის გარანტი, ასევე ტალთიბოსი ასრულებს იმავე ფუნქციას აგამემნონისათვის ჰომეროსის პოემებში (ბარეტი 2002:57). ამდენად, ირისი ზევსის ე. წ. პოლიტიკის თუ ნების გამტარებელია მოკვდავებს (და არა მარტო მოკვდავებს) შორის, ხოლო ტალთიბოსი – მეფის ინტერესების აქავებლებთან. ისტორიულ ეპოქაში ტალთიბოსის შთამომავლები მემკვიდრეობით იღებდნენ შიკრიკისა თუ ელჩის თანამდებობას და თავიანთ წინაპარს დიდ პატივს მიაგებდნენ. ისინი ტრადიციულად ინარჩუნებდნენ ოფიციალურ სტატუსს და ასრულებდნენ ელჩის ფუნქციას სპარტის ქალაქ-სახელმწიფოში. თუკი ჰომეროსთან, უმეტესწილად, ტერმინ აγγελო--ით უკვდავი მაცნეები მოიხსენიებიან, დრამაში „ანგელოსები“ ჩვეულებრივ მოკვდავი მაცნეები არიან. თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ ტრაგედიაში გვხვდებიან როგორც khirux-ით წოდებული შიკრიკები, ასევე „ანგელოსი-მაცნეები“, თუმცა მათ შორის ფუნქციური თვალსაზრისით არავითარი განსხვავება არ არის.

მაცნისა და შიკრიკის ინსტიტუტმა ძალზე საინტერესო ტრანსფორმაცია განიცადა ბერძნულ დრამაში. რა მიიღო კლასიკურმა დრამამ ჰომეროსის ეპოსისაგან და რა ტიპის ტრანსფორმაციაზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ? უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ თეატრმა მაცნის ფენომენი ასახა თეატრისათვის დამახასიათებელი თავისებურებებით, სადაც თავის ადგილს ვერ დაიჭერდნენ სიტყვიერი პარტიის გარეშე დარჩენილი პერსონაჟები, მათ შორის, ე. წ. უსიტყვო პროფესიონალი შიკრიკები და სადაც მაცნეების მოქმედების სცენური სივრცე საკმაოდ შეზღუდული იყო. შესაბამისად, ინფორმაციის გადატანისა თუ გავრცელების ეპიზოდების სცენაზე გადმოტანა იმ სახით, როგორც ეს ჰომეროსთან იყო წარმოდგენილი პარტიების გარეშე, აზრს დაკარგავდა. ტრაგედიაში შიკრიკები და მოკვდავი მაცნეები შემთხ-

ვევათა უმეტესობაში გადაიქცნენ სცენის მიღმა მომხდარი იმ ტრაგიკული მოვლენების მთხრობელებად, რომლებიც ტრაგიკული „კონფლიქტის“ განვითარებაში კულმინაციურია. ისინი იქცნენ ე. წ. ლიტერატურული თეატრის უმთავრეს პერსონაჟებად. უნდა აღინიშნოს, რომ განსხვავებით ჰომეროსის პროფესიონალი შიკრიკებისაგან, მეტწილად, ტრაგედიებში ისინი გვევლინებიან არა ვილაციისაგან დაბარებული ინფორმაციის გადამტანებად, არამედ მომხდარის აღმწერებად. ამდენად, მათ სიტყვებში მეტია ემოციურობა და თვით მაცნის შემოქმედებითი ინიციატივა. ტრაგედიაში აკუმულირებულია ცრემლის, თანაგრძნობისა და შიშის აღმძვრელი ინფორმაცია. შესაბამისად, მათი სიტყვები, ჩვეულებრივ, ვრცელი და ემოციურია, რადგან მათ აქვთ ფუნქცია, რაც შეიძლება დრამატულად აღწერონ ის, რამაც ტრაგიკული კათარზისის ეფექტი უნდა მოახდინოს. ამიტომ ტრაგედიებში ამბის მთხრობელთა შემოქმედებითი ინიციატივა მეტია. ჩვენი აზრით, მათი საკმაოდ ინტენსიურად ჩართვა ანტიკურ დრამატულ ნაწარმოებებში განპირობებულია ბერძნული დრამის ერთი არსებითი თავისებურებით: სიტყვისა და მოქმედების ამსახველ სცენათა თანაფარდობით. ვგულისხმობთ იმას, რომ ტრაგედია ჩვეულებრივ გვთავაზობს ყველაზე უფრო ტრაგიკული მომენტის სცენაზე არა მოქმედებით, არამედ სიტყვით წარმოდგენას. შესაბამისად, ამგვარი სცენა მხოლოდ სიტყვით გადმოცემული ინფორმაციით შეიძლება წარმოიდგინოს მკითხველმა, რაშიც მას გარკვეულწილად ეხმარება ეკიკლემაზე განხორციელებული მიმიკური თანხლება. ჩვეულებრივ სიტყვით გამოხატული შემზარავი ინფორმაციის გადამცემი არის მაცნე. დრამაში ჩვეულებრივ არ არის ნაჩვენები, თუ ვინ ავალებს მას ინფორმაციის მიტანას, მით უმეტეს, მთავარი ტრაგიკული ამბის გადაცემას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ შიკრიკი გადაიქცა ავტონომიურ ფიგურად, რომელმაც უნდა გადმოსცეს დრამატული ამბავი. „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ ორატორული პათოსით გაჯერებული მნიშვნელოვანი ინფორმაციის სიტყვების წარმოთქმა ჩვეულებრივ ძირითადი პერსონაჟების პრიორიტეტს წარმოადგენს მაშინ, როდესაც ტრაგედიაში შემზარავ ამბავთა დეტალურად აღმწერი სიტყვების წარმომთქმელებად მაცნეები გვევლინებიან. იმისათვის, რომ უფრო ნათელი გახდეს ჩვენი ნათქვამი, ნაშრომში განვიხილავთ, რა ფუნქცია დაეკისრათ მაცნეებსა და შიკრიკებს ესქილესა და სოფოკლეს ტრაგედიებში.

ბერძენ-სპარსელთა ომებმა ელინური და საერთოდ ძველი სამყაროს განვითარებაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. ეს იყო ორი სამყაროს, ორი მსოფლალქმის, ორი განსხვავებული საზოგადოებრივი ფსიქიკის, ორი კულტურის დაპირისპირება (გორდეზიანი 1997:6). ომის დასაწყისში რთულად წარმოსადგენი იყო, რომ ელინთა გამარჯვებით დასრულდებოდა. შესაბამისად, იმ ხანად არა მარტო ელადის, არამედ მთელი ევროპული კულტურის მომავალი გაურკვეველი იყო. თუმცა საინტერესოა, რომ პოლიტიკურად დაქუცმაცებული, სხვადასხვა პოლიტიკური გემოვნებისა თუ შეხედულებების, დემოკრატიული განვითარების გზაზე დამდგარი ქალაქ-სახელმწიფოები გადამწყვეტ მომენტში გაერთიანდნენ დამპყრობელი ქვეყნის წინააღმდეგ და მათი კავშირი უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე უზარმაზარი სპარსული ცენტრალიზებული სახელმწიფო. ამ ომმა ხელოვნებაში წარუშლელი კვალი დატოვა, თუმცა ბერძენ-სპარსელთა ომების აღწერის საუკეთესო ნიმუშს ეს-

ქილეს „სპარსელები“ წარმოადგენს, რომელშიც დრამატურგი ცდილობს დაგვანახოს გამარჯვებული ბერძნების სიხარულის პარალელურად დამარცხებული სპარსელების თავს დატრიალებული ტრაგედია. შემზარავი ინფორმაცია – სპარსეთის ფლოტის განადგურების შესახებ სუსას მცხოვრებელთათვის სწორედ მაცნეს მიაქვს, რომლის სიტყვაც სავსეა ემოციურობით, ტრაგიზმით, სინანულითა და ომით გამოწვეული უბედურების აღწერით. ამ დრამატული თხზულების განსაკუთრებულობა იმაში მდგომარეობს, რომ სპარსელების მარცხი ბერძენი მაცურებლის თვალში გარკვეულწილად თანაგრძნობას აღძრავს. მაცნის სიტყვების საერთო მოცულობა 206 სტრიქონია, რაც მთელი ტექსტის თითქმის 22%-ს შეადგენს. მოკლე სიტყვების დონეზეც კი იგი უწყების უბრალო გადამცემის როლში კი არ გვევლინება, არამედ საუბარში ჩართული სრულყოფილი პერსონაჟია. იგი ტერმინ *aggelo*-ით მოიხსენიება და მის სახელს არ გვისახელებს ტრაგიკოსი. პირველ სიტყვაში, რომელიც 29 სტრიქონისაგან შედგება, ჩამოთვლილია ის ვაჟკაცები თუ მხედართმთავრები, რომლებმაც სახელოვანი სიკვდილი ჰპოვეს მტერთან ბრძოლაში. მეცნიერებაში არაერთხელ განხილულა, თუ რაოდენ თანხვედბა სალამინის ბრძოლისა და მასში დაღუპულ გმირთა შესახებ მონათხრობი რეალურ ისტორიულ ფაქტებს (მეიერი 1988:76). თუმცა ერთი რამ აშკარაა, რომ მაცნის როლი ტრაგედიაში ყველაზე უფრო მეტად უახლოვდება იმ მისიას, რაც ბერძენ-სპარსელთა ბრძოლის ამბის გადმოცემისას შეეძლო შეესრულებინა მაცნეს. რაც შეეხება მაცნის ყველაზე ვრცელ სიტყვას, იგი 80 სტრიქონიანი და პიესაში ყველაზე კულმინაციურ მომენტში საკმაოდ დრამატული მუხტი შეაქვს. თვითმხილველი მაცნე აღწერს ელინთა შემართებას გამარჯვებისათვის, თუმცა ყოველივე ამას დამარცხებული სპარსელების პოზიციიდან გადმოგვცემს. მან ყველაფერი თავისი თვალთა იხილა (266-67). ტრაგიკული მაცნე საკმაოდ განსხვავდება სხვებისაგან პიესაში. ის არა მარტო განადგურებულ გემებს, არამედ ფინალის დეტალებსაც ხედავს. ის არის ყველაზე შორს და ამავე დროს ყველაზე ახლოს სცენასთან (ბარეტი 2002:34). მაცნის სიტყვა ტრაგედიისათვის აშკარად კონცეპტუალურია, რადგან იგი ქმნის ორგვარ ეფექტს. ტრაგედიის პერსონაჟთათვის ეს ინფორმაცია თავზარდამცემი, ხოლო მისი ტრაგედიის მაცურებლისათვის სიამაყის მომგვრელია (გორდეზიანი 2014:319).

ესქილეს სხვა ტრაგედიებში ტერმინ *kh̄rux*-ით მოხსენიებული შიკრიკები გვხვდება. ესენია: „შვიდნი თებეს წინააღმდეგ“, „მავედრებელი ქალები“ და „ორესტეას“ „აგამემნონი“.

ესქილეს ტრაგედიაში „შვიდნი თებეს წინააღმდეგ“ მაცნის სიტყვები ინფორმაციის უბრალოდ მიტანას კი არ ემსახურება, არამედ ტრაგედიის ერთგვარ სტრუქტურირებასაც, რადგან იგი გვევლინება ე. წ. 7 სიტყვის წყვილის ეპიზოდში (375 შმდ.) ერთ-ერთ მთავარ მოქმედ გმირად. იგი მოხსენიებულია ტერმინით *aggelokataskopo*~, რაც ნიშნავს მაცნე მზვერავს, მსტოვარს.¹ მას მოაქვს დანვრილებითი ცნობები მოწინააღმდეგის ძალების შესახებ, რომლებმაც უნდა გაანადგურონ თებე. ამის შემდეგ მაცნე აღარ ჩნდება აღნიშნულ ეპიზოდში. ტრაგედია კი თავისი განვითარ-

¹ Aeschyli septem quae supersunt tragoedias ed. D. L. Page, Oxford 1972; Edinger H. E., Index analyticus Graecitatis Aeschyleae, Hildesheim 1981; Dindorf W., Lexicon Aeschyleum, Leipzig 1873.

რების მომდევნო ეტაპზე გადადის, სადაც ჩნდება ტერმინი khirux-ით მოხსენიებული შიკრიკი, რომელიც 8-ჯერ ერთვება ტრაგედიის ექსოდოსში. მისი ყველაზე ვრცელი სიტყვა (1005-1025) 21 სტრიქონს მოიცავს, სადაც მოქალაქეებს ამცნობს თებეს უხუცესთა გადანყვეტილებას – გმირი ეტეოკლესი დაკრძალონ, ხოლო მისი ძმის, პოლინიკეს ცხედარი დაუმარხავად დააგდონ. მაცნესთან დიალოგში შედის ანტიგონე, რომელიც სახელმწიფოს გადანყვეტილების წინააღმდეგ წასვლაც რომ მოუწიოს, მაინც აპირებს მოლაღატე ძმის დამარხვას. საინტერესოა, რომ „კერუქსი“ თავისი ინიციატივით ცდილობს დაუმტკიცოს ანტიგონეს, რომ მისი მოთხოვნა მცდარია და ურჩევს, დაჰყვეს ქალაქის მიერ მიღებულ განაჩენს. თუმცა ამ შემთხვევაში, უნდა აღინიშნოს, რომ შიკრიკი მიზანს ვერ აღწევს (1042, 1044, 1046, 1048, 1050, 1051, 1053). ეს ეპიზოდი შეიძლება შევადაროთ „ოდისეაში“ კალიფსოს ეპიზოდში ჰერმესის რჩევას, როცა არწმუნებს ნიმფას, გაუშვას ოდისეუსი და არ შეეწინააღმდეგოს ზევსის გადანყვეტილებას. თუმცა ანტიგონესაგან განსხვავებით, კალიფსომ გაითვალისწინა შუამავლის რჩევა.

როგორც ცნობილია, ტრაგედიაში „მავედრებელი ქალები“ ძალზე დიდია გუნდის ხვედრითი წილი მოქმედების განვითარებაში, რამდენადაც დანაიდების ქორო არსებითად „პროტაგონისტს“ წარმოადგენს. იგი ძირითად ინფორმაციას ღებულობს საკუთარი მამისაგან, დანაოსისაგან, რომელიც, ფაქტობრივად, ასრულებს ვითარების აღმწერის როლს. მისი ერთ-ერთი სიტყვა (605 შმდ.) მჭევრმეტყველების საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს. იგი 20 სტრიქონისაგან შედგება. ეს ის შემთხვევაა დრამაში, როცა მნიშვნელოვან ინფორმაციას არა მაცნე, არამედ სახელდებული პერსონაჟი გადმოგვცემს. თუმცა ჩვენ ყურადღებას „კერუქსის“ მოვალეობებზე გავამახვილებთ, რომელიც მესამე მოქმედებაში ერთვება. შიკრიკი ამ შემთხვევაში გამოირჩევა მისთვის შეუფერებელი პირდაპირობითა და აგრესიულობით, რადგან მას მოაქვს დანაიდებისათვის შემზარავი ცნობა და ერთგვარი მუქარა მათთვისა და მათი დამცველის მიმართ. შესაბამისად, იგი მონაწილეობს როგორც საგუნდო სტრუქტურის პარტიებში დანაიდებთან დიალოგისას, ასევე კონკრეტულ მოქმედ პირებთან სადიალოგო პარტიებში. მას ტრაგედიაში აქვს 15 ჩართვა, ხოლო მისი სიტყვების საერთო მოცულობა 30 სტრიქონს შეადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ტრაგედიაში შიკრიკი ასრულებს იმ ფუნქციას, რისი შესრულებაც კლასიკურ ბერძნულ დრამაში ერთ-ერთ სახელდებულ მოქმედ პირს ეკისრება. საინტერესოა, რომ, როცა პელაზგთა მეფე მაცნეს ურჩევს, მოიკრიბოს გონება და ზედმეტ ქადილს თავი დაანებოს ელინთან, „კერუქსი“ ჯერ თავის მართლებას იწყებს, ხოლო შემდეგ ეუბნება, რომ დიდ პროქსენოსად ჰერმესი ეგულება, რომელსაც თავს შეაფარებს. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო შემთხვევითი. პროქსენიას ინსტიტუტი საკმაოდ გავრცელებული და პოპულარული ფორმაც კი იყო საბერძნეთში, რადგან სწორედ მის საფუძველზე აღმოცენდა ყველა საერთაშორისო ურთიერთობის ფორმა ძველ სამყაროში. თითოეული უცხო მოქალაქე, მათ შორის, დევნილებიც, რომლებიც სხვა ქალაქში ცხოვრობდნენ, ღვთაების – ზევსი-ქსენოსის მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდნენ (პოტიომკინი 1941: 35). ამით თითოეულს ჰქონდა უფლება და ერთგვარი გარანტიაც კი ხელშეუხებლობისა.

კიდევ ერთხელ ესქილეს ტრაგედიებში მაცნე ჩნდება ტრილოგია „ორესტეას“ პირველ შემადგენელ ტრაგედიაში „აგამემნონი“ (503 შმდ.). აქ khřux-ი, ფაქტობრივად, უფრო მეტად დამოუკიდებელ პერსონაჟად გვევლინება, ვიდრე რაიმე ინფორმაციის მომტანად. იგი მონაწილეობას იღებს ტრაგედიის მოქმედების განვითარების საკმაოდ ხანგრძლივ პერიოდში (შდრ. რაინჰარდი 1949:106).¹ მას აქვს 13 ჩართვა და მისი სიტყვების საერთო მოცულობა არის 125 სტრიქონი, და რაც მთავარია, იგი წარმოგვიდგება ორი პლანით: ერთი მხრივ, იგი არის სამშობლოში ტროას ომიდან დაბრუნებული აქაველი, ხოლო მეორე მხრივ, მან უნდა აუწყოს ქვეყანას გამარჯვებული მეფის, აგამემნონის დაბრუნების ამბავი. მაცნე, როგორც თვითმხილველი აღწერს ტროაში მოპოვებულ დიად გამარჯვებას. ესქილე მას ტერმინ khřux-ით მოიხსენიებს. მისი თავდაპირველი სიტყვა საკმაოდ ვრცელია. იგი 35 სტრიქონს შეადგენს. ეს სიტყვა, რომლითაც იწყება „კერუქსის“ შემოსვლა მოქმედებაში, თავისი ემოციური დატვირთვით, პატრიოტული სულისკვეთებით, ტროაში მოპოვებული გამარჯვების სიხარულის გადმოცემით დაამშვენებდა ნებისმიერ მთავარ მოქმედ გამირს. შიკრიკი, რომელიც 10 წლის შემდეგ დაბრუნდა მშობლიურ მიწაზე, არგოსს მიმართავს. მისი სანუკვარი ოცნება ასრულდა, რადგან მან კვლავ იხილა თავისი ქვეყანა და სამშობლოში აღსასრულის შანსი დაუბრუნდა. საკმაოდ ემოციურია სიტყვა იმ კაცისა, რომელმაც სამშობლო დიდი ხნის წინ დატოვა და ამასთან, აღუწერელია ის სიხარული, რომელსაც წლების შემდეგ არგოსში დაბრუნებული ამბის მთხრობელი განიცდის. ამის შემდეგ შიკრიკი ღმერთებს მიმართავს და კვლავ ხსნასა და დახმარებას სთხოვს მათ, რადგან ხალხმა ისევ დიდებით მიიღოს მეფე აგამემნონი. სამშობლოში დაბრუნებული შიკრიკი ყველაზე მნიშვნელოვანი ამბის მაუწყებელია ამ ეპიზოდში. მისი სიტყვები გამარჯვებული მეფის დაბრუნების სიხარულსა და აღტაცებას მთელი ემოციურობით აღწერს. იგი მოუწოდებს ყველას, ზარ-ზეიმით შეხვდნენ მეფეს, ვინაიდან იგი იმსახურებს ამ პატივს. გამარჯვებულმა აგამემნონმა უძლეველი ტროა საბოლოოდ დაამარცხა.

მოვალს დიდებით ბედნიერი აგამემნონი,
პირველთაგანი კაცთა შორის და უზუცესი
ატრიდი ქველი.

(ესქილე 1978: 530-532)

შიკრიკის სიტყვა კიდევ იმ თვალსაზრისით არის საყურადღებო, რომ დიდი სიხარულის პარალელურად მთელი სიმძაფრით გადმოგვცემს დამარცხებული პარისის, ტროასა და პრიამიდების მოდგმის ბედს. რამდენიმე სტრიქონით აღწერილია დაცემულ ტროაში, „მკვდარ ქალაქში“ დატრიალებული უბედურება, სადაც „დანარცხებულია ღვთაებრივი ტურფა ტაძრები“, „განადგურებულია ნათესი“, სადაც განადგურ-

¹ ცნობილია, რომ „ორესტეაში“ პირველად ხდება სამოქმედო სივრცის გაყოფა ე. წ. გარე და შიდა სეგმენტებად. ყველაზე ტრაგიკული და მნიშვნელოვანი, რაც სასახლის შიგნით, სცენის მიღმა ხდება გადმოცემა ჩვეულებრივ მაცნის საშუალებით, ზოგჯერ კი ეკიკლემაზე ანუ ე. წ. საგანგებო მოძრავ მცირე სცენაზე წარმოდგენილი მიმიკური სცენით, რომელიც სქემატურად ასახავს სასახლის შიგნით მომხდარ მოქმედებას (რაინჰარდი 1949:106).

და მეფური გვარი და სახლელი დაცარიელდა. საინტერესოა, რომ მაცნე თავად ასახელებს პრიამოსის მოდგმის თავს დატრიალებული ტრაგედიის მიზეზებს:

მზვობრობისთვის, დაუცხრომელ მტაცებლობისთვის,
შეცოდებისთვის ამოვარდა ძირფესვიანად...
მწარედ უნია პრიამიდებს ორგვარმა ცოდვამ.
(ესქილე 1978: 534-537)

შიკრიკის სიტყვაში ემოციური მუხტი და ინფორმაცია თანმიმდევრულად არის გადმოცემული. აქველთა დიდმა გამარჯვებამ ტროას დიდი მარცხი და უბედურება მოუტანა. არგოსში თუ მეფე დიდებით ბრუნდება, ტროას სამეფო კარი გლოვასა და სიცარიელეს მოუცავს. აუდიტორიას გამარჯვების ზეიმით გამოწვეული სიხარულის პარალელურად ეუფლება თანაგრძობისა და სიბრალულის გრძნობა, თუმცა მაცნე ყოველივე ამას თავის ლოგიკურ ახსნას უძებნის და ამ ტრაგედიას ჩადენილ ცოდვებს მიაწერს (ციმერმანი 1992:35). ეს ეპიზოდი შეიძლება ესქილეს „სპარსელების“ იმ ეპიზოდს შევადაროთ, სადაც სპარსელთა განადგურების პარალელურად მსმენელი გამარჯვების სიამაყით არის აღვსილი (ბარეტი 2002:23-55). ჩვენ მიერ განხილული სიტყვის შემდეგ ამბის მთხრობელი საკმაოდ აქტიურად ებმება მოქმედებაში და დიალოგში შედის ძირითადად ქოროს უხუცესთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ ესქილეს ჩვენამდე მოღწეული 7 ტრაგედიიდან ოთხში შიკრიკები საკმაოდ ინტენსიურად მონაწილეობენ („სპარსელებში“ მხოლოდ *aggelō*-ით მოხსენიებული მაცნე გვხვდება) და ამით პოეტი აშკარად აგრძელებს ჰომეროსისეულ ტრადიციას. რაც შეეხება დანარჩენ სამ ტრაგედიას, აქ კონტექსტიდან გამომდინარე საერთოდ არ არის უბრალო შიკრიკის ადგილი, რადგან „მიჯაჭვულ პრომეთეში“ უზენაეს ღმერთს, ზევსსა და პრომეთეს შორის შუამავლის ფუნქციას ასრულებს თავად ჰერმესი და მოქმედება წარმოებს იმ ღვთაებრივ დონეზე, სადაც უბრალოდ შეუძლებელი იქნებოდა მოკვდავი შიკრიკის ჩართვა. რაც შეეხება „ქოეფორებს“, აქ, ფაქტობრივად, ამბის მომტანიცა და მოქმედების დამგეგმავიც პროტაგონისტები არიან, ხოლო ტრილოგიის დამაგვირგვინებელი ტრაგედია „ევმენიდები“ წარმოადგენს ღმერთების მონაწილეობით გამართულ სასამართლოს, სადაც ასევე ზედმეტი იქნებოდა მოკვდავი შიკრიკის ჩართვა.

ამდენად, ესქილესთან იმ ტრაგედიებში, რომლებშიც შიკრიკი მონაწილეობს, იგი საკმაოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ამაზე განსაკუთრებით მეტყველებს ორი მომენტი: ა) შიკრიკის მონაწილეობა ტრაგედიაში არ იფარგლება ერთი ეპიზოდითა და ერთი უწყების გადაცემით; ბ) შიკრიკის პარტიების საერთო მოცულობა დრამის მთელ ტექსტთან მიმართებაში საკმაოდ შთამბეჭდავია. ამასთან ერთად ესქილესთან ამბის მოტანის ფუნქციას, გარდა შიკრიკებად წოდებული პერსონაჟებისა, ასრულებენ დრამის ჩვეულებრივი მოქმედი გმირებიც. ეს განსაკუთრებით ჩნდება „მავედრებელ ქალებში“, სადაც თავად დანაიდების მამა დანაოსი გვევლინება საკმაოდ ვრცელი სიტყვის წარმომთქმელად, სადაც აღწერილია მთავარი ამბავი. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ ესქილეს ჰომეროსის ტრადიციასთან აახლოებს

ის, რომ მასთან წარმოდგენილია ინფორმაციის გადაცემის ყველა ის საფეხური, რომელზედაც ზემოთ გვქონდა მსჯელობა. განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ ესქილესთან სახელდებული, მაგრამ, ფაქტობრივად, სიტყვების გარეშე დარჩენილი შიკრიკების ნაცვლად, გვხვდებიან უსახელო, მაგრამ მოქმედებაში ერთობ ინტენსიურად ჩართული მაცნეები (ციმერმანი 1992:561-572). გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ შიკრიკთა სიტყვები თავისი ემოციურობითა და მჭევრმეტყველური ძალით არ ჩამოუვარდება მთავარ მოქმედ პირთა პარტიებს. ამდენად, ჰომეროსისეული ტრადიცია, რომ მოქმედებაში მაცნეების ჩართვა თითქმის სავალდებულოა, ტრაგედიაში შემდგომ განვითარებას ჰპოვებს.

ერთი შეხედვით ესქილესთან არსებით განსხვავებას მაცნის ფუნქციის მიმართ დამოკიდებულებაში სოფოკლე არ გვიჩვენებს. თუმცა ერთგვარი თავისებურება მაინც იკვეთება. აქაც შეგვიძლია აშკარად გამოვყოთ ამბის მომტანთა კატეგორიები – დანწყებული უსახელო შიკრიკებიდან დასრულებული *Deus ex machina*-თი, სადაც თავად ღმერთი გვევლინება კონფლიქტისათვის საბოლოოდ წერტილის დამსმელად (ციმერმანი 2011: 561-572). შიკრიკს ეკისრება ტრაგედიის იმ ყველაზე უფრო ტრაგიკული ამბის აღწერა, რომელიც სცენის მიღმა მოხდა, ტრაგიკული კონფლიქტი კი მეტწილად დრამის ფინალურ ნაწილში აღწევს თავის კულმინაციას. შესაბამისად, შიკრიკების გამოჩენა, უმეტესწილად, სწორედ დრამის ამ ნაწილში ხდება ხოლმე. ესქილესთან შედარებით აშკარად შემცირებულია შიკრიკთა პარტიების ხვედრითი წილი დრამის საერთო მოცულობასთან. ჩვეულებრივ, მაცნეები თუ შიკრიკები არ ცდილობენ ზეგავლენა მოახდინონ მოქმედების განვითარებაზე და ისინი ძირითადად იფარგლებიან ამბის მოტანით და არა იმდენად მოქმედ პირებთან დიალოგებით ან დისკუსიაში ჩაბმით. აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, სოფოკლეს შიკრიკთა სიტყვები უფრო კონცენტრირებულ ხასიათს ატარებს და ისინი უფრო მეტად გვიჩვენებს ორატორული ხელოვნების ტექნიკას. ფაქტობრივად, როგორც ჩანს, ბერძნული ტრაგედიის ამ კომპონენტმაც ასახა გარკვეული თვალსაზრისით ის ცვლილებები, რომლებიც ათენის პოლიტიკურსა და სოციალურ ცხოვრებაში ხდებოდა ესქილეს შემდგომ (DNP, Bd. 1, 356). იმ დროს, როცა ესქილე მოღვაწეობდა, კლასიკურ ათენში ფილოსოფიური თუ თეორიული აზროვნება აღმავლობის გზაზე იდგა, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა თითოეულ ტრაგიკოსზე. იმისათვის, რომ უფრო არგუმენტირებული ხასიათი მიიღოს ჩვენმა ნათქვამმა განვიხილავთ სოფოკლეს ტრაგედიებს, რა თქმა უნდა, ჩვენთვის საინტერესო კუთხით.

სოფოკლეს ჩვენამდე მოღწეული 7 ტრაგედიიდან მაცნე მონაწილეობს 5 ტრაგედიაში. რამდენიმე ტრაგედიაში აშკარად შეინიშნება ორი ტიპის მაცნეთა მონაწილეობა: 1) მაცნე, რომელსაც ამბავი მოაქვს შორიდან; 2) მაცნე, რომელსაც ამბავი გამოაქვს იმ სასახლიდან თუ სახლიდან, რომლის ნაწილსაც შეადგენს სცენაზე წარმოდგენილი პირობითი სივრცე. თუკი სოფოკლეს ტრაგედიებს ქრონოლოგიური პრინციპით განვიხილავთ, შეიძლება ითქვას, რომ შედარებით ადრეულ ტრაგედიებში („აიასი“, „ტრაქისელი ქალები“) მაცნე მოქმედებაში უფრო ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არის ჩართული და ფინალამდე შემოდის ტრაგედიაში. შესაბამისად, ამ ტრაგედიებში მაცნის სიტყვები ნაკლებ კონცენტრირებულია. თუმცა მაცნეები

უფრო ინტენსიურად შედიან დიალოგში მოქმედ პირებთან ან გუნდთან. მაგალითად მოვიყვანოთ ტრაგედია „აიასს“. მაცნე 719-ე სტრიქონიდან ჩნდება მესამე ეპისოდონში და 9-ჯერ ერთვება დიალოგში როგორც ქოროსთან, ასევე ტეკმესასთან (719-734; 737-39; 741-42; 745-46; 748-83; 782-93; 798-99; 801-02). მაცნე ტერმინ *aggelō*-ით მოიხსენიება და მისი პარტიების რაოდენობა სულ 67 სტრიქონს წარმოადგენს, რაც მთელი ტექსტის 5 %-ია. თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მას არ ეკისრება განსაკუთრებული მნიშვნელობა ნაწარმოებში. მაგრამ აქვე დავძენთ, რომ თავისი მოცულობით გარკვეულწილად ჩამოუვარდება ესქილეს შიკრიკთა ერთი ნაწილის პარტიების მოცულობას. პიესაში გამოყენებულია ტროას ციკლის თხზულებათა ერთი ეპიზოდი, კერძოდ, აიას ტელამონის ძის ტრაგიკულად დაღუპვის ამბავი. ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურა და აქვევლთა დასაყრდენია ტროას ომში. არაერთი მეცნიერის აზრით, ამ ტრაგედიაში უფრო მეტად ერთი ადამიანის ბედისა და ხასიათის ტრაგედიაა გადმოცემული, ვიდრე ზოგადსაკაცობრიო თუ საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ორგანიზების პრობლემატიკა (უგულავა 2016:161). მაცნეს მოაქვს კალქასის რჩევა, რომ თუ დღე მშვიდობიანად ჩაივლიდა, მაშინ ისინი შეძლებდნენ აიასის გადარჩენას. იმავე სიტყვაში განმარტავს, რატომ დაიმსახურა აიასმა ქალღმერთ ათენას ასეთი მკაცრი დამოკიდებულება. გმირი ქედმაღლობისა და ზვიადობის გამო ისჯებოდა. მომხდარი – ტრაგედიის კულმინაციური სცენა – აიასის თვითმკვლელობა, ფაქტობრივად, მაყურებლის თვალწინ გათამაშდება და ამდენად სავსებით ბუნებრივია, რომ სოფოკლე აღარ რთავს მაცნეს მოქმედებაში, რადგან ამის საჭიროება აღარ არის. აიასის თვითმკვლელობა კი ურთიერთისყვარულის საფუძველი ხდება და სწორედ აქ ვლინდება სოფოკლესთან წარმოდგენილი ტრაგიკული კონფლიქტის ჰუმანიზმის არსი (გორდეზიანი 2014:351).

სოფოკლეს ტრაგედია „ტრაქისელი ქალები“ თავისი სტრუქტურული თვალსაზრისით საკმაოდ უახლოვდება „აიასს“. აქ, ისევე როგორც „აიასში“, მაცნე (*aggelō*-) თითქმის მოქმედების დასაწყისშივე – 180-ე სტრიქონიდან ერთვება. იგი გარკვეული პაუზებით ჩნდება პირველ ეპისოდონში 22-ჯერ და დიალოგში შედის ძირითადად დეიანეირასთან, ქოროსთან და ლიქასთან (180-83; 185-86; 188-191; 193-99; 335-38; 340-41; 344; 346-48; 351-374; 379-83; 390; 402; 404; 408-09; 410-11; 413; 415; 417-18; 419-20; 423-24; 427-28; 431-33). მისის სიტყვების საერთო მოცულობა 75 სტრიქონს შეადგენს, რაც ტრაგედიის საერთო მოცულობის (1278) თითქმის 6%-ია. სოფოკლე ამ ტრაგედიაშიც წარმოგვიდგენს ჰერაკლეს ამქვეყნიური ცხოვრების უკანასკნელ ეპიზოდს. მიუხედავად იმისა, რომ ჰერაკლეს ცოლს, დეიანეირას მაცნე ატყობინებს ქმრის გამარჯვებით დაბრუნების ამბავს სამშობლოში და ამავე დროს მისგან შეიტყობს, რომ იოლე, ევრიტოსის ასული ჰერაკლეს გატაცებაა, პიესაში ტრაგიკული ამბის მთხრობელები თუ აღმწერნი არა მაცნეები, არამედ სხვა მოქმედი პირები არიან (ჰერაკლეს ტანჯვას დეიანეირას გაგზავნილი სამოსისაგან ჰერაკლეს ვაჟი ჰილოსი ატყობინებს დედას (749-812); დეიანეირას თვითმკვლელობას აღწერს ძიძა (899-946). ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ტრაგედიაში ამკარად შეიმჩნევა ესქილესთან შედარებით მაცნის ფუნქციის შესუსტება.

„ანტიგონეში“ *aggel o*--თან ერთად მაცნის მეორე ფიგურა – *exaggel o*--იც ჩნდება. ეს არის პირველი ტრაგედია ჩვენამდე მოღწეული, რომელშიც შიკრიკი *exaggel o*--ით მოიხსენიება. სოფოკლე, რომელსაც ტრაგედიის ფინალურ ნაწილში ორი შემზარავი ტრაგიკული ამბავი აქვს აღსანერი, გამოიყენებს ორივე ტიპის მაცნეს: პირველს შეიძლება ვუნოდოთ ძირითადი ამბის მთხრობელი, რადგან იგი აღწერს ანტიგონესა და ჰემონის სიკვდილის ამბავს. მისი სიტყვა შედგება ორი შედარებით ვრცელი პარტიისაგან 17 (1155-1171) და 55 (1192-1243) სტრიქონისაგან და რამდენიმე მცირე გუნდთან და ევრიდიკესთან დიალოგის გადმომცემი სიტყვისაგან (1173, 1175, 1177, 1179, 1246-1250, 1253-53). მისი ნარატივი თვითმხილველის სტატუსიდან მომდინარეობს, ხოლო რაც შეეხება *exaggel o*--ს იგი ჩნდება, ფაქტობრივად, ტრაგედიის დასასრულს იმისათვის, რომ უბედურებით თავზარდაცემულ კრეონს აუწყოს ახალი ტრაგიკული ამბავი. ის, თუ როგორ მოიკლა თავი მისმა მეუღლემ, ევრიდიკემ. „ექსანგელოსი“ 6-ჯერ ერთვება მეფესთან დიალოგში და მისი სიტყვების საერთო მოცულობა 15 სტრიქონს მოიცავს (1278-1280; 1282-83; 1293; 1301-1305; 1312-13; 1315-16).

ჰოი, ბატონო, უბედობის უკვე მქონებელს
ერთი სიმწარე მაგ ხელებში გიპყრია ახლა
და შინაც ალბათ მეორესაც იხილავ მალე.
(სოფოკლე 1988: 1279-80)

„ექსანგელოსის“ სიტყვებში ნაკლებად ჩანს ემოცია. ამ სცენაში თავად კრეონი არის საშინელი ტრაგიზმით აღსავსე. იგი თავად დასტირის თავის ბედს და აღიარებს, რომ თავად არის დამნაშავე ყველაფერში. ტირანის მიერ დადგენილ სამართალზე მალლა დრამატურგი ღვთიურ სამართალს აყენებს უფრო მალლა (ცანავა 2005: 216; გორდეზიანი 2014: 357). მმართველმა უნდა მოქებნოს გზები, რათა თავიდან აიცილოს კონფლიქტი სახელმწიფოსა და მოქალაქეს შორის. მას იმ ადამიანის ინტერესების გათვალისწინება ევალება, რომელიც ღვთიურ და ტრადიციულ წესს პატივს მიაგებს. სხვა შემთხვევაში რაც მოხდა, დავინახეთ – კრეონის გადანყვეტილებას ყველასათვის მოვლენათა საბედისწერო განვითარება მოჰყვა (შადევალტი 1996:231). თუმცა ჰეგელის თანახმად, სახელმწიფოს აბსოლუტურად ჭეშმარიტი უფლებისა და ოჯახის ასეთსავე აბსოლუტური უფლების დაპირისპირებაში კრეონიც და ანტიგონეც ერთდროულად არიან სამართლიანნიც და არასამართლიანნიც (გორდეზიანი 2014:356; ჰეგელი, ესთეტიკა, 2, 2, 1).

განსხვავებით „ანტიგონესაგან“, „ოიდიპოს მეფეში“ მაცნეები *aggel o*--იცა და *exaggel o*--იც საკმაოდ აქტიურად არიან ჩართულნი მოქმედებაში. *aggel o*--ი პირველად ჩნდება, ფაქტობრივად, მოვლენების განვითარების ეპიცენტრში და იგი საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში (924 სტრიქონიდან 1145 სტრიქონის ჩათვლით) დიალოგის რეჟიმშია ძირითადად იოკასტესთან და ოიდიპოსთან, ხოლო მცირე სიტყვებით ერთვება ოიდიპოსისა და მწყემსის დიალოგში (924-26; 929-30; 934; 936-37; 939-40; 942; 944; 958-59; 961; 963; 989; 991; 993; 1000; 1002-03; 1005-

06; 1108; 1010; 1012; 1014; 1016; 1018; 1020; 1022; 1024; 1026; 1028; 1030; 1032; 1034; 1036; 1038; 1040; 1042; 1044; 1046; 1121; 1131-1140; 1142-43; 1145). მას შემდეგ, რაც ყოველივეს დაწვრილებით გაიხსენებს მწყემსი (თუ როგორ მისცა თავის მსახურს ლაიოსმა ჩვილი მოსაკლავად, რადგან მისნობის თანახმად, მას ოიდიპოსის ხელით ელოდა დაღუპვა) და ფარდა აეხდება დიდი ხნის საიდუმლოს, მაცნე აღარ ერთვება ოიდიპოსისა და მწყემსის დიალოგში. მეტიც, იგი აღარ ჩნდება საერთოდ პიესაში. ტრაგედიის ფინალურ ნაწილში მას უკვე ჩაანაცვლებს „ექსანგელოსი“, რომელიც აგვიწერს იმ ყველაზე უფრო ტრაგიკულ მოვლენებს, რომლებიც სასახლის შიგნით განვითარდა. სიტყვის დასაწყისში იგი მოქალაქეებს ასე მიმართავს: „სატანჯველ-თაგან ის უფრო გვტანჯავს, რაშიც თავად მიგვიძღვის ბრალი“ (1230-31). „ექსანგელოსი“ 4-ჯერ ერთვება ქოროსთან დიალოგში. ყველაზე ვრცელი სიტყვა, რომელშიც დაწვრილებით არის აღწერილი იოკასტეს ტანჯვა, მისი თვითმკვლელობა, ოიდიპოსის დანაშაულის გააზრება და მისი თვალების დათხრა დედისა და მეუღლის კაბის ბალთებით, აგრეთვე თავად ექსანგელოსის მოკლე შეფასება მომხდარ უბედურებასთან დაკავშირებით 48 სტრიქონს მოიცავს (1237-1285). იმდენად, რამდენადაც ტრაგედიისათვის სანახაობა მიუწვდომელი რჩება „ექსანგელოსისათვის“ და აქედან გამომდინარე არავისთვის, განსხვავება ნაამბობსა და მომხდარს შორის მცირდება, ამდენად, ჩვენ ჩვენით უნდა წარმოვიდგინოთ, ის, რასაც ვისმენთ (ბარეტი 2002:203). „ექსანგელოსი“ თითოეულ წარმოთქმულ სიტყვაში არ იფარგლება მხოლოდ ინფორმაციის გახმოვანებით. იგი ამავე დროს ძალზე მხატვრულად აღწერს იმ ტრაგედიას, რაც ოიდიპოსს დაატყდა თავს და საკმაოდ რეალურადაც აფასებს ყოველივეს.

ორივესაგან მოდიოდა ეს ავბედობა,
 ორივეს ედო წილი – ქალსაც და კაცსაც...
 ოხვრაა იგი, სიკვდილიც და ვნებაც, შერცხვენაც.
 ყველა აქ არის, რასაც ქვეყნად სიავე ჰქვია.
 (სოფოკლე 1988: 1280-85)

უკვე იხსნება ურდულები. მალე იხილავ
 სანახაობას, თვით მტერსაც რომ შეაძრწუნებდა.
 (სოფოკლე 1988: 1295-96)

ეს არის „ექსანგელოსის“ ბოლო სიტყვები, რითაც სრულდება კიდევ მისი პარტია „ოიდიპოს მეფეში“ და იგი ტოვებს სცენას. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მაცნე ამით აღადგენს გახლეჩილ ზღვარს საკუთარი თვალთ ნანახსა და მოსმენილს შორის. მეცნიერებაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ოიდიპოსის ბედისა და ხასიათის კვლევა. ამ პერსონაჟმა უამრავ ლიტერატურულ თუ მხატვრულ ინტერპრეტაციას დაუდო საფუძველი, თუმცა ეს სცდება ჩვენი კვლევის სფეროს (შლაიზერი 1999:281-300; სეგალი 1998:138).

საკმაოდ არსებითია მაცნის ფუნქცია სოფოკლეს უკანასკნელ ტრაგედიაში „ოიდიპოსი კოლონოსში“. აქ იგი ჩნდება ტრაგედიის ფინალურ ნაწილში ექსოდოსში და აღგვიწერს ოიდიპოსის უჩვეულო გარდაცვალების მთელ ამბავს. ადამიანი,

რომელმაც ამქვეყანაზე განიცადა არნახული უბედურება, რომელმაც ამის გამო დაისაჯა თავი და მოიპოვა ჩვეულებრივი ადამიანისათვის უცხო ნათელხილვის ამბავი, აღსასრულიც ექნება უჩვეულო და ეს აღსასრული არსებითად არის აპოთეოზი. ამით ღმერთი მიაგებს პატივს, რაც მან ამქვეყნად თავისი ტანჯული ცხოვრებით დაიმსახურა. მაცნე 4-ჯერ ერთვება ქოროსთან დიალოგში (1579-1582; 1584-85; 1586-1667; 1668-69) და მისი ყველაზე ვრცელი სიტყვა, სადაც ტრაგედიის ძალზე ემოციური და ტრაგიკული ამბავია გადმოცემული, 81 სტრიქონს შეადგენს (1586-1667). საოცარი ემოციურობითა და მხატვრული ოსტატობით აღწერს შვილებისა და მამის გამოთხოვების სცენას. მიუხედავად ამქვეყნიური ტანჯული ცხოვრებისა და მტრობისა (კრეონი, პოლინიკე), ოიდიპოსის გამოთხოვება ანტიგონესა და ისმენესთან ადამიანისათვის სულის შემძვრელია და თანაგრძობის განცდას იწვევს. გარდა ამისა, ბადებს საოცარ სევდანარევე სიხარულსაც, რომელსაც „ღმერთის ნების წვდომის სიხარული“ შეიძლება ვუწოდოთ (გორდეზიანი 2014: 384; ვებსტერი 1936: 14). იმ დროს, როცა მამა-შვილები ერთურთს ჩაკონილნი ტიროდნენ, მოისმა ღმერთის ძახილი, რომელიც ოიდიპოსს უხმობდა. ამის შემდეგ მან თესევსის გარდა, ყველა გააბრუნა. მაცნე, როგორც თვითმხილველი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ოიდიპოსის უჩვეულო გარდაცვალების შესახებ მხოლოდ თესევსს შეუძლია რაიმეს თქმა. თუმცა როცა იქ მყოფებმა უკან მოიხედეს, თესევსი ზებუნებრივი სასწაულის მხილველი მინაზე დაჩოქილი დიდებულ ღმერთებს მიაგებდა პატივს. ტრაგედიის ბოლოს ყველას ეუფლება სიყვარულისა და ჰუმანიზმის განცდა. მიუხედავად იმისა, რომ ესქილესთან შედარებით სოფოკლეს პიესებში საგრძნობლად კლებულობს მაცნის აქტიური ჩართვა მოქმედების განვითარებაში, განსაკუთრებით მის უკანასკნელ ტრაგედიაში „ოიდიპოსი კოლონსში“, საყურადღებოა, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი ეპიზოდის აღწერა მაცნე-ანგელოსს ეკისრება. ის ეპიზოდი, რომელიც ტრაგედიაში ოიდიპოსის ამქვეყნიური ცხოვრებიდან მარადიული სამყაროსაკენ მიმავალი გზის ჩვენებას ეძღვნება, სცენაზე არ თამაშდება და სოფოკლე სცენის მიღმა მომხდარ ამბავს თითქოს სწორედ ამ საოცარი აღსასრულის აღწერისათვის საგანგებოდ შემოყვანილ პერსონაჟს, მაცნეს აკისრებს.

რაც შეეხება ევრიპიდესს, ყველაზე უფრო რელიეფურად მაცნის ფიგურა მის ტრაგედიებშია წარმოდგენილი. თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ ჩვენამდე ევრიპიდეს 17 ტრაგედიაა მოღწეული, მასთან ინფორმაციის გავრცელების განხილვას და უწყების განმცხადებელთა ფუნქციონირების კანონზომიერების შესწავლას უფრო გამოკვეთილი სურათის შექმნა შეუძლია, რაც ცალკე კვლევის საგანია. ევრიპიდეს ყველა პიესაში მონაწილეობენ სახელდებული და არასახელდებული მაცნეები, აგრეთვე ამ ფუნქციის შემსრულებელი პირები. კლასიკური ეპოქის ტრაგიკოსები ჰომეროსის პრინციპს ერთგულად აგრძელებენ, მაგრამ არის მათ შორის ძირეული განსხვავებაც. ჰომეროსთან მაცნეს არ სჭირდება პოემის კულმინაციური ეპიზოდების აღწერა, რადგან ნარატიულ საგმირო ეპოსში ძირითადი ამბავი თავად მოქმედებით არის გადმოცემული. ამბის მთხრობელი კი მუზის წყალობას მინდობილი პოეტი. რაც შეეხება ტრაგედიას, აქ საქმე სხვაგვარადაა. მართალია, დრამა ამბის მოქმედების საშუალებას გულისხმობს, მაგრამ კულმინაციურ ტრაგიკულ მომენტთა

მაყურებლის თვალწინ განვითარება ბერძნული თეატრის მესვეურებს არ მიაჩნდათ მიზანშეწონილად. მათი აზრით, მიბაძო სიკვდილს, თვალების დათხრას, საკუთარი თავის მსხვერპლად შეწირვას და ათასგვარ უბედურებას, სცენაზე წარმოდგენის საშუალებით ანტიკურ თეატრში არაფრით არ იქნებოდა გამართლებული. ყოველივე ამას მრავალი არგუმენტით ხსნიდნენ. ამიტომ აქ მაცნეს ეკისრება ერთობ საპასუხისმგებლო მისია. თხრობით გააცოცხლოს ის, რაც ყველაზე შემზარავია ან ყველაზე შემზარავი შეიძლება იყოს. ისინი თავიანთი სიტყვით მაყურებელს ამ ეპიზოდის ვიზუალურად წარმოდგენის შესაძლებლობას აძლევდნენ. ასეთ დროს ყველაზე კრიტიკულ ეპიზოდს, თხრობით გააცოცხლებულს თითოეული წარმოდგენის ისე, როგორც ეს მისი წარმოსახვით შეიძლებოდა ყოფილიყო. შესაბამისად, მაცნემ ტრაგედიაში გარკვეული თვალსაზრისით ჩაანაცვლა სამოქმედო სეგმენტი და ამან განაპირობა კიდევ მისი სტაბილური ადგილი კლასიკურ ბერძნულ დრამაში. საკმარისია გავიხსენოთ ჩვენ მიერ განხილულ თითოეულ ტრაგედიაში გადმოცემული მთავარი ინფორმაცია, აშკარა გახდება, რომ მათ აბსოლუტურ უმრავლესობაში ყველაზე უფრო ტრაგიკული ამბავი სწორედ მაცნის პარტიებიდან გვამახსოვრდება.

დამოწმებანი:

წყაროები:

ესქილე 1966: Aeschylus, *The Oresteia*, edited by Thomson G., v. I-II, Prague, Academia 1966.

ესქილე 1972: *Aeschyli septem quae supersunt tragoedias* ed. D. L. Page, Oxford 1972.

ესქილე 1978: ესქილე. *ტრაგედიები*. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა გიგლა სარიშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1978.

ედინგერი 1981: Edinger H. E., *Index analyticus Graecitatis Aeschyleae*, Hildesheim 1981.

სოფოკლე 1988: სოფოკლე. *თებეს ტრაგედიები* (თარგმანი, წინასიტყვაობა და კომენტარები გ. სომეროვისა). თბილისი: გამომცემლობა „ლოგოსი“, 1988.

სოფოკლე 1984: Sophoclis tragoediae, ed. R. D. Dawe, 1-2, Leipzig 1984/5².

ჰომეროსი 1917: Homeri opera: Odysseae libr. I-XII, ed. Th. W. Allen, 2-nd ed., Oxford 1917, v. 3.

ჰომეროსი 1920ა: Homeri opera: Iliades libr. I-XII, ed. Monro D. B., Th. W. Allen, Oxford 1920, v. 1.

ჰომეროსი 1920ბ: Homeri opera: Iliades libr. XIII-XXIV, ed. Monro D. B., Th. W. Allen, Oxford 1920, v. 2.

ჰომეროსი 1984: Homeri opera: Odysseae libr. XIII-XXIV, ed. Th. W. Allen, 2-nd ed., Oxford 1917, v. 4.

ლექსიკონები, ინდექსები:

DNP, Der Neue Pauly, Enzyklop die der Antike, H. Schneider, Stuttgart, Weimar 1996.

Dindorf W., Lexicon Aeschyleum, Leipzig 1873.

Italie G., Index Aeschyleus, Leiden 1964² (S. L. Radt).

Edinger H. E., Index analyticus Graecitatis Aeschyleae, Hildesheim 1981.

Ellendt F., Genthe H., Lexicon Sophocleum, Leipzig/Berlin 1872; უცვლელი განმეორებითი გამოცემა Hildesheim 1958.

სამეცნიერო ლიტერატურა:

- ბარეტი 2002:** Barret, J. *Staged Narrative: Poetics and the Messenger in Greek Tragedy*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2002.
- ბეეკესი 2010:** Beekes, R. *Etymological Dictionary of Greek*, v.1-2. Leiden-Boston: 2010.
- ბუაზაკი 1916:** *Dictionnaire Etymologique de la Langue Grecque par Emile Boisacq*. Paris: 1916.
- ბრაუნი 1969:** Brown, Norman O. *Hermes the Thief: The Evolution of a Myth*. New York: 1969.
- გორდეზიანი 1978:** Гордезиани, Р. *Проблемы гомеровского эпоса*. Тбилиси: 1978.
- გორდეზიანი 1997:** გორდეზიანი, რ. *ბერძნული ცივილიზაცია*. ტ. II. თბილისი: 1997.
- გორდეზიანი 2014:** გორდეზიანი, რ. *ბერძნული ლიტერატურა: ელინური ეპოქის ეპოსი, ლირიკა, დრამა*. თბილისი: 2014.
- ვებსტერი 1936:** Webster, T. B. L. *An Introduction to Sophocles*. Oxford: Clarendon Press, 1936.
- ვალკოტი 1976:** *Greek Drama in its Theatrical and Social Context*. Cardiff: 1976.
- კეგი 1999:** Kaegi, A. *Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten*. Stuttgart und Leipzig: 1999.
- მეიერი 1988:** Meier, C. *Die politische kunst der griechischen Tragedie*. München: 1988.
- პოტიომკინი 1941:** История дипломатии, т. 1, под ред. В. П. Потемкина, ОГИЗ. Москва: 1941.
- რაინჰარდი 1949:** Reinhard, K. *Aischylos als Regisseur und Theologer*. Bern: 1949.
- უგულავა 2016:** უგულავა, გ. *სახელმწიფოს მონყობის ფორმები ანტიკური ეპოქის მხატვრულ ლიტერატურაში (ჰომეროსიდან არისტოფანემდე)*. თბილისი: გამომცემლობა „ლოგოსი“, 2016.
- ფრისკი 1960:** *Griechisches Etymologisches Woerterbuch von Hjalmar Frisk*. Heidelberg: 1960.
- შადევალტი 1996:** Schadewaldt, W. *Die griechische Tragedie, Tübinger Vorlesungen*. Band 4. Unter Mitwirkung von M. Schadewaldt hrsg. von I. Schudoma: 1996.
- ციმერმანი 1964:** Zimmerman, J. E. *Dictionary of Classical Mythology*. New York: 1964.
- ციმერმანი 1992:** Zimmermann, B. *Die griechische Tragödie*. Eine Einführung, Zürich, München: 1992.
- ციმერმანი 1993:** Zimmermann, B. *Die griechische Tragödie*. Göttingen: 1993.
- წერეთელი 1966:** წერეთელი, გ. *ძველი საბერძნეთი*. ტ. I. თბილისი: 1966.
- ჯოუნსი 1999:** Jones, C. P. *Kinship Diplomacy in the Ancient World*. Harvard: University Press, 1999.

Tea Dularidze
(Georgia, Tbilisi)

**On Transformation of the Function of
Messenger from Homer to the Classic Tragedy
(Aeschylus, Sophocles)**

Summary

Key words: the function of messenger, Homer, Aeschylus, Sophocles.

In the society of antique epoch, where dominant attention is paid to verbal conveyance of information, messengers and heralds, naturally, occupy a significant place. While the antique world played a decisive role for the European civilization in formation and development of information dissemination, for the antique world Homer is considered as the main inspirer in this area, like in many other areas. The institute of messengers and heralds underwent a very interesting transformation in the Greek drama. What did the classical drama receive from epos of Homer and what type of transformation can we discuss? First of all, we should mention that the theater reflected the phenomenon of messenger with peculiarities common for the theater where characters left without speech could not find their place, including so-called speechless professional heralds and where the scenic space of action of messengers was rather limited. Bringing the episodes of transfer or dissemination of information at the stage in such form as was presented in Homer's works without speech would lose sense.

In tragedies, in most cases heralds and mortal messengers became narrators of those tragic events that happened beyond the stage and which are culminating in the development of "tragic" conflict development. They turned into main characters of the so-called literary theater. Accordingly, their speech is long and emotional because they have a function to describe as dramatically as possible what should make an effect of tragic catharsis. So there is more creative initiative of narrators in tragedies. In our opinion, their rather intensive engagement in the antique dramatic pieces of work is predetermined by one essential peculiarity of the Greek drama: correlation of speech and scenes reflecting the action. We imply that as a rule, tragedy offers the most tragic moment at the stage not by action at the stage but by speech. Therefore, we can mention that a herald became an autonomous figure which should convey a dramatic story. Expressing words of significant information full of oratorical pathos in *Iliad* and *Odyssey* mainly represents the priority of main characters while messengers are described as deliverers of speech describing the horrible stories in the tragedy in detail. In order to make this more clear, we will review in the article the function assigned to messengers and heralds in the tragedies of Aeschylus and Sophocles.